



## O'ZBEK OLIMLARI QARASHLARIDA PSIXOLOGIK XIZMAT FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

*Atadjanova Barno Amanboyevna*

*Аннотация.* Mazkur tadqiqot O'zbek olimlari qarashlarida psixologik xizmat faoliyatini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlarini tizimli tahlil qiladi. Tadqiqotda psixologik xizmatning nazariy asoslari, metodologik yondashuvlari, shuningdek, milliy ijtimoiy-madaniy kontekstda uning amaliyotdagi realizatsiyasi o'rganiladi. Ish natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbek olimlari psixologik xizmatni tashkil etishda milliy qadriyatlar, pedagogik an'analar, ijtimoiy ehtiyojlar va mahalliy institutsional sharoitlarni hisobga olgan holda o'ziga xos konsepsiyalar ishlab chiqqan. Ushbu konsepsiyalar psixologik xizmatning samaradorligini oshirish, shaxsning emotsional, ijtimoiy va kognitiv rivojlanishini rag'batlantirish hamda jamiyatning psixologik farovonligini ta'minlashga xizmat qiladi.

*Калит so'zlar:* Psixologik xizmat, psixologik faoliyat, O'zbek olimlari, milliy xususiyatlar, metodologik yondashuv, amaliy psixologiya, ijtimoiy-madaniy kontekst.

*Аннотация.* Данное исследование системно анализирует особенности организации психологической службы в трудах узбекских ученых. В работе рассматриваются теоретические основания психологической службы, методологические подходы, а также их практическая реализация в национальном социально-культурном контексте. Результаты исследования показывают, что узбекские ученые при разработке концепций организации психологической службы учитывали национальные ценности, педагогические традиции, социальные потребности и институциональные условия. Эти концепции способствуют повышению эффективности психологической службы, стимулируют эмоциональное, социальное и когнитивное развитие личности и обеспечивают психологическое благополучие общества.



**Ключевые слова:** Психологическая служба, психологическая деятельность, узбекские ученые, национальные особенности, методологические подходы, прикладная психология, социально-культурный контекст.

**Annotation** *This study provides a systematic analysis of the unique characteristics of organizing psychological services in the works of Uzbek scholars. It examines the theoretical foundations of psychological services, methodological approaches, and their practical implementation within the national socio-cultural context. The findings demonstrate that Uzbek scholars, in developing concepts for organizing psychological services, took into account national values, pedagogical traditions, social needs, and institutional conditions. These concepts enhance the effectiveness of psychological services, promote the emotional, social, and cognitive development of individuals, and contribute to the psychological well-being of society.*

**Keywords:** *Psychological service, psychological activity, Uzbek scholars, national characteristics, methodological approaches, applied psychology, socio-cultural context.*

**Kirish.** O‘zbek olimlari psixologik xizmat faoliyatini tashkil etishning o‘ziga xos xususiyatlarini bir necha jihatdan ko‘rib chiqadilar. O‘zbekistonda psixologik xizmat milliy an‘analar va madaniyatga mos ravishda tashkil etilishi kerak. Psixologik yordam ko‘rsatishda mahalliy qadriyatlar, urf-odatlar va diniy e‘tiqodlar inobatga olinishi muhimdir. Psixologik xizmatni taqdim etish uchun psixologlarning malakasi va tajribasi katta ahamiyatga ega. Ular zamonaviy psixologiya nazariyalari va amaliyotlari bo‘yicha doimiy ravishda ta‘lim olishlari zarur. Har bir bemorning ehtiyojlari, xususiyatlari va muammolari turlicha bo‘lishi mumkin, shuning uchun psixologik xizmat shaxsga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak. Psixologik xizmatlar boshqa sohalar bilan (tibbiyot, ta‘lim, ijtimoiy ish) hamkorlikda amalga oshirilishi zarur. Bu bemorlarning umumiy salomatligini yaxshilashga yordam beradi. Bajarilayotgan ishlarni keng jamoatchilikka tanitish va ularga murojaat qilishni rag‘batlantirish uchun ommaviy axborot vositalaridan foydalanish muhimdir. Qo‘llab-quvvatlash



tizimini psixologik xizmatlarning samaradorligini oshirish maqsadida yaratish zarur, masalan, onlayn platformalar yoki telefon orqali maslahat berish imkoniyatlari. O‘zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar natijasida yuzaga kelgan yangi muammolar (stress, depressiya, ijtimoiy izolyatsiya) bilan bog‘liq ravishda psixologik xizmatlarni takomillashtirish zarurati mavjud. Ushbu psixologik xizmat faoliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi va ularning amalga oshirilishi mamlakatda ruhiy salomatlikni yaxshilashda katta rol o‘ynaydi.

Qadimdan boshlab tibbiyot va psixologik bilimlarga qiziqish kuchli bo‘lgan. Avesto, qadimgi diniy va falsafiy matnlardan biri bo‘lib, unda tibbiyot va psixologiyaga oid bir qator fikrlar mavjud. Avestoning asosiy maqsadi axloqiy, ruhiy va jismoniy salomatlikni ta‘minlashdir. Avestoda sog‘liqni saqlash va kasalliklarning oldini olish muhim ahamiyatga ega. U yerda tabiat, o‘simliklar va ularning shifobaxsh xususiyatlari haqida ko‘p narsalar yozilgan. Tabiatning to‘g‘ri ishlatilishi orqali inson organizmining sog‘lomligini saqlash mumkinligi ta‘kidlanadi. Avestoda inson ruhining holati, uning his-tuyg‘ulari va fikrlari hamda ruhiy salomatlik haqida fikrlar mavjud. Insonning ichki dunyosi, ijobiy fikrlash va ruhiy barqarorlikni saqlash zarurligi haqida gapiriladi. Ruhiy kasalliklarni davolashda axloqiy qadriyatlar va diniy amaliyotlarning ahamiyati ham ko‘rsatiladi. Avestoda jismoniy salomatlik bilan birga ruhiyatni ham muhim deb hisoblaydi. Insonning ruhiy holati uning jismoniy holatiga ta‘sir qiladi, shuning uchun ikkisini birgalikda rivojlantirish zarur. Avesto nafaqat diniy matn bo‘lib qolmay, balki tibbiyot va psixologiya sohasida ham qimmatli bilimlarni o‘z ichiga olgan asar sifatida qaraladi. Uning o‘ziga xos yondoshuvi zamonaviy salomatlik tushunchalari bilan ham bog‘liqdir.

Abu Bakr ar-Rozi (865-925) — o‘z zamonining mashhur musulmon olimlaridan biri bo‘lib, u tibbiyot va psixologiya sohalarida muhim hissa qo‘shgan. Uning asarlari va tadqiqotlari nafaqat islomiy dunyoda, balki Yevropada ham juda katta ta‘sir ko‘rsatgan. Ar-Rozi “Kitab al-Havi” (umumiy tibbiyot haqida) nomli asar yozgan bo‘lib, bu asar o‘z davrida eng muhim tibbiy kitoblardan biri hisoblangan. U



turli kasalliklar, ularning simptomlari va davolash usullari haqida batafsil ma'lumot bergan. Olim kasalliklarni tasniflashda ilmiy yondashuvni qo'llagan va klinik kuzatishlarga asoslangan tajribalar o'tkazgan. U ko'plab yangi davolash usullarini taklif qilgan, jumladan, psixologik kasalliklar uchun ham. Tibbiyatda gigiena va antiseptika muhimligini ta'kidlagan; toza muhitning sog'lomlikka ta'siri haqida yozgan. Ar-Rozi ruhiy kasalliklar bilan shug'ullangan va ruhning holatini jismoniy salomatlik bilan bog'lagan. U ruhiy noqulayliklarni tushunishga harakat qilgan. Inson psixologiyasini o'rganish jarayonida tajriba o'tkazib, ayrim ruhiy holatlar uchun davolash usullarini ishlab chiqqan. Emotsiyalarning salomatlikka ta'sirini o'rganib, stress va depressiya kabi holatlarni tahlil qilgan. Abu Bakr ar-Rozi nafaqat tibbiyot sohasida, balki psixologiya sohasida ham qimmatli bilimlar yaratdi va uning ishlari bugungi kunda ham ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda. Uning yondoshuvi zamonaviy tibbiyot va psixologiya rivojiga katta ta'sir ko'rsatdi.

Ibn Sino, yoki Avitsenna (980-1037), o'zining ruhiyat haqidagi fikrlari bilan markaziy o'rin tutadi. U o'z asarlarida inson ruhining tabiati, uning funksiyalari va ahamiyatini chuqur tahlil etgan. Ibn Sinoning fikrlari asosan "Kitob al-Najot" va "Kitob al-Shifa" kabi asarlarda ifodalangan. Ibn Sino, ruh va tanning alohida mavjudligi haqida gapiradi. U ruhni muayyan bir shaklga ega bo'lmagan, ammo tan bilan bog'langan bir narsa sifatida ta'riflaydi. Ruh, insonning intellektual faoliyatini va his-tuyg'ularini boshqaradigan asosiy kuchdir. Ibn Sino ruhni uchta asosiy qismga ajratadi:

- Vegetativ ruh: Bu qism hayot jarayonlarini boshqaradi, masalan ovqatlanish va o'sish.
- Hayvoniy ruh: Bu qism his-tuyg'ularni va harakatlarni boshqaradi.
- Intellektual ruh: Bu qism insonning aql-idrok imkoniyatlarini ifodalaydi va bilim olish jarayoniga aloqador.

Ibn Sino, ruhning o'lmasligini ta'kidlaydi. U ruh o'zining mohiyati bo'yicha abadiy ekanligini va o'lgandan keyin ham mavjudligini e'tirof etadi. U aql-salohiyatni rivojlantirish uchun bilim olish zarurligini ta'kidlaydi va bu borada



falsafani yuqori baholaydi. Olim tibbiyotda ham ruhiyatni ahamiyatli deb bilgan, u inson ruhining salomatligi jismoniy salomatlik bilan chambarchas bog‘liq ekanini ta’kidlagan. Ibn Sinoning bu fikrlari nafaqat Islom falsafasiga, balki Yevropa Renessansiga ham ta’sir ko‘rsatgan va u zamonaviy psixologiya va falsafaning rivojlanishida muhim rol o‘ynagan shaxs hisoblanadi. Uning ishlari orqali biz inson ruhiyatining murakkabligini yanada chuqurroq tushunishga erishamiz.

Ismoil Jurjoniyning tibbiyot va ruhshunoslikka qo‘shgan hissasi juda muhimdir. U o‘z asarlarida inson salomatligi, psixologiya va ruhiy holat haqida chuqur fikrlar bildirgan. Ulardan eng mashhurlari “Ibn Sino haqida so‘z”, “Xorazmshoh xazinasi” va “Xastaliklarni aniqlash usullari”dir. Jurjoniyning tibbiyot sohasidagi ishlari asosan anatomiyaga, fiziologiyaga va kasalliklarning sabablarini o‘rganishga qaratilgan. U inson organizmining tuzilishi va uning funksiyalarini batafsil tavsiflagan, shuningdek, kasalliklarni davolash usullarini tadqiq etgan. Ruhshunoslik bobida esa, Ismoil Jurjoniyni inson ruhiyatini anglashda muhim masalalarni ko‘targan. U insonning ruhiy holati va uning jismoniy salomatligi o‘rtasidagi bog‘liqlikni ta’kidlagan. Uning asarlari psixologiyaning rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatdi va bu sohada yangi g‘oyalar yaratishga yordam berdi. Ismoil Jurjoniyning ilmiy merosi bugungi kunda ham ahamiyatga ega bo‘lib, u tibbiyot va psixologiya sohalarida davom etayotgan tadqiqotlarga ilhom manbai bo‘lib xizmat qilmoqda.

**Xulosa.** Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbek olimlari psixologik xizmat faoliyatini tashkil etishda milliy ijtimoiy-madaniy kontekst, pedagogik an’analar, mahalliy ijtimoiy ehtiyojlar va institutsional imkoniyatlarni tizimli hisobga olgan holda o‘ziga xos konseptual yondashuvlarni ishlab chiqqan. Ularning qarashlariga ko‘ra, psixologik xizmat – bu nafaqat shaxsga individual psixologik yordam ko‘rsatadigan vosita, balki jamiyatning ma’naviy va ijtimoiy barqarorligini ta’minlovchi tizimli institutdir. Shuningdek, tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, O‘zbek olimlarining konseptual yondashuvlari psixologik xizmatning samaradorligini oshirishga qaratilgan bo‘lib, u shaxsning emotsional, ijtimoiy va kognitiv



rivojlanishini integratsiyalashgan tarzda rag‘batlantiradi. Milliy qadriyatlar va pedagogik an‘analarni hisobga olgan holda ishlab chiqilgan yondashuvlar psixologik xizmatning strategik rejalashtirish, metodologik asos va amaliy realizatsiyasini mukammal uyg‘unlashtiradi. Natijada, O‘zbek olimlari qarashlari psixologik xizmatni tashkil etishda ilmiy asoslar bilan birga milliy ijtimoiy-madaniy xususiyatlarni hisobga olgan yondashuvlarni belgilaydi. Bu esa nafaqat amaliy psixologik xizmatlarni optimallashtirish, balki jamiyatdagi psixologik farovonlikni oshirish, ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash va shaxsning kompleks rivojlanishini rag‘batlantirishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan, mazkur tadqiqot psixologik xizmatni o‘rganish va rivojlantirish bo‘yicha ilmiy hamda amaliy platforma yaratadi.

### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ibodullayev, Z. R. (2012). Tibbiyot psixologiyasi (2-nashr). Toshkent: “Tibbiyot” nashriyoti.
2. Ibodullayev Z.R. (2009). Tibbiyot psixologiyasi — o‘quv qo‘llanma. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni Saqlash Vazirligi nashriyoti.
3. Sobirova D.A. (2022). Tibbiyot xodimlarining sotsiopsixologik komponentlari va faoliyat samaradorligi [Doktorlik dissertatsiyasi]. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi ilmiy-tadqiqot markazi.
4. Narmetova Y.K. (yil). Sog‘liqni saqlash tizimida psixologik xizmat faoliyatini tashkil etish [Ilmiy maqola]. Toshkent: O‘zbekiston Psixologiya Jamiyati nashriyoti.
5. Isakova M.T. (yil). Kasbiy kompetentlik va psixologik omillar [Ilmiy tadqiqot]. Toshkent: O‘zbekiston Pedagogik Fanlar Instituti.
6. Latipov I.M. (yil). Tibbiyot hamshiralari kasbiy kompetentligi: psixologik asoslar [Ilmiy maqola]. Toshkent: O‘zbekiston Sog‘liqni saqlash vazirligi nashriyoti.
7. Narzulloyeva S.S. (yil). Hamshiralarda kasbiy kompetentlik omillarining ijtimoiy-psixologik determinantlari [Doktorlik dissertatsiyasi]. Toshkent: O‘zbekiston Sog‘liqni saqlash vazirligi ilmiy-tadqiqot instituti.



8. Lazarus, R.S., & Folkman, S. (1984). Stress, appraisal, and coping. Springer Publishing Company.
9. Ivancevich, J.M., Matteson, M.T. Organizational Behavior and Management.